

DOSYA/EDITÖRÜ'NDEN

Türkiye'de istihdam ve ücretlendirme biçimlerinde önemli değişiklikler yaşanıyor. Bunlara geçici olarak bakmak doğru olmaz. Hepsi daha kapsamlı ve yapısal bir programın bileşenleri durumunda. Bu dosyamızda bu konuyu ele alıyoruz.

İstihdam ve ücretlendirme sistemlerindeki değişime ilişkin birkaç olgunun altını çizmek gerekir: 1) Değişim yalnızca hekimlerle sınırlı değil, diğer sağlık emekçilerini de kapsıyor. 2) Değişim yalnızca sağlık sistemiyle de sınırlı değil, sosyal sektörlerin diğer en önemli bileşeni olan eğitim sistemini de içeriyor. Bir süredir okullarda toplam kalite yönetiminin, performansa göre ücretlendirmenin uygulandığını biliyoruz. Sanayi sektöründe de aynı gelişmeler var. 3) Değişim ekonominin genelini olduğu gibi, dünyanın da tümünü kapsıyor. Diğer ülkelerin sağlık sistemlerinde de benzeri bir sürecin yaşandığını biliyoruz. Dünyada da değişim yalnızca sağlık sistemiyle sınırlı değil, ekonominin genelini ilgilendiriyor. Sanayi sektöründe işçi ücretleri giderek performansa göre yapılıyor. Yaşam boyu istihdam, kıdeme göre ücret gibi ilkelerle kendisini tanıtmış olan Japon üretim sisteminde de son yıllarda önemli değişiklikler yaşanıyor. Japon şirketleri yaşam boyu istihdam stratejisini terk edip sözleşme sistemine geçerken, aynı zamanda da ücretleri performansa göre belirleyerek çalışanların arasına rekabet sokmaya çalışıyorlar.

Bütün bunlar bize bir şeyi düşündürmeli: Bu denli genel özellikler taşıyan bir değişimin arkasında kapitalist sistemin yeniden yapılandırılması hedefiyle uyumlu bir mantık bulunmalı. Gerçekten de öyle.

*Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD.

İlker BELEK*

Son 20 yıldır kapitalizmin esnek üretim denilen bir üretim sistemine geçmekte olduğu, geçtiği tezi sıkça duyulur oldu. 1980'lere kadar egemen kapitalist üretim sistemi Fordist üretim idi, emek yoğun karakterliydi, günlük dayanıklı tüketim mallarının kitlesel üretimine ve kitlesel tüketimine göre ayarlanmıştı. Bu sistemin (aslında kapitalizmin) değişik faktörlerin etkisiyle krize girmesi, yeni bir üretim sistemi arayışına hız verdi. Esnek üretim sistemi bu arayışın sonucu olarak gündemdedir.

Esnek üretim konusunda ileri sürülen tezlere göre, esnekliği güdüleyen şey teknolojik gelişmedir. Teknolojik gelişmeyi ise düşen kar oranlarının artırılması çabası güdülemektedir. Teknolojik gelişme ekonominin bütün sektörlerine hızla yayılmaktadır. Beraberinde becerili, yüksek derecede eğitilmiş, entelektüel bir emek gücünü de yaratmaktadır. Böylece sınıf yapısı ve sınıfsal çelişkiler zayıflamakta, hatta ortadan kalkmaktadır. Bu kapitalizmin kendi iç çelişkilerini aştığı bir aşamayı ifade etmekte ve post-kapitalizm, post-endüstriyalizm gibi isimlerle tanımlanmaktadır. 1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan ve savaşırsız, silahsız bir geleceğin habercisi olarak sunulmuş, kutsanan tek kutuplaşma süreci de bu tezlerin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Böylece post-kapitalizm gibi niteliklemlerle birlikte yeni dünya düzeni tanımlaması birbirini tamamlayan bir işlev görmüşlerdir.

Ancak, bir yandan, 1990'larda yoğunlaşan savaşlar kapitalizmin savaş ve silahtan vazgeçemeyeceğini ortaya koyduğu gibi, tek kutuplaşmanın dünyanın görebileceği en kötü senaryolardan birisi olduğunu da göstermiştir. Öte yandan ise, üretim sisteminde teknolojik gelişmeyle tanımlanan değişimin sınıfsal yapıda, sınıf ilişkilerinde

varsayılan olumlu değişiklikleri yaratmadığı da anlaşılmıştır. En azından teknolojinin emek gücünün yerini ikame etmesiyle ortaya çıkan ve yapısal bir nitelik kazanmış bulunan işsizlik olgusu bile bunu göstermeye yetecektir.

Teknolojik gelişme, kapitalist üretimin, üretkenliği ve böylece de artı değeri artırmak için gerçekleştirdiği sabit sermaye yatırımlarıdır. Üretim sistemi giderek teknoloji yoğun hale geldiği için, eski kar oranı seviyesini sürdürebilmek için bile, bugün, eskisine göre daha yoğun teknolojik yatırım yapılması gerektiği anlaşılır. Sonunda süratle sermayenin organik bileşimi (sabit sermaye yatırımlarının, ücretlere oranı) yükselir. Bu gelişme de iki faktör üzerinden aynı derecede gerçekleştirilebilmesi, sermayenin organik bileşiminin yükselmesiyle birlikte daha da zor hale gelmektedir. Örneğin yatırım malları sanayisine ara mal üreten imalat sektörüne, hizmetler sektörünün değişik kollarına bu denli büyük sabit sermaye yatırımı yapılabilmesi olanaklı değildir. çünkü sözünü ettiğimiz bu sektörler çoğunlukla küçük-orta ölçekli işletmelerden oluşur. Böylece, sermayenin organik bileşimi bakımından sektörler arasındaki eşitsizliğin giderek daha da açılacağını bekleyebiliriz. Bunun anlamı ekonominin değişik sektörlerinde, kar oranını artırmak bakımından teknik araçların dışında değişik stratejilerin devreye sokulması zorunluluğudur. İlk maddede sözünü ettiğimiz gecikme faktörünün de bu arayışı kamçılacağına beklemek yanlış olmayacaktır.

İşte bugün böyle bir kesitten geçildiğini söyleyebiliriz. Kar oranını artırmanın bir yolu teknik ve teknolojik olanakları kullanmak ise, diğeri ücretlerin değişik mekanizmalarla baskılanması ile savaş vb yollarla sermayenin, bakir coğrafyaları istila etmesidir. Son 15 yıl savaşlar bakımından son derece öğretici bir deneyim oluşturmakla birlikte, biz meselenin bu yönünü, bu dosyanın içeriği gereği, bir tarafa bırakıyoruz. Öte yandan, sermayenin organik bileşiminin bugün ulaştığı seviye kar oranını artırmak bakımından burjuvaların ücretler üzerine yüklenmesine neden olmaktadır.

Sendikasıylaştırma, ücretlerin kaba baskılama yöntemleri, toplu sözleşmeden bireysel sözleşme sistemlerine geçiş, performansla göre ücretlendirme bu kapsamda sözü edilmesi gereken stratejiler arasındadır.

Hepsi birbiriyle ilişkilidir. Temel hedef işçilerin, emekçilerin yalnızlaştırılmaları, birbirleriyle rekabet içine sokulmaları, işsizliğin arttığı ortam içinde kendilerine verilen ücrete razı duruma getirilmeleri, ücretin işçiyi denetleyecek bir araç olarak kullanılmaya başlanması, ücretin emek yoğunluğunu artırıp, çalışma süresini uzatacak bir yapıya kavuşturulmasıdır (performans ücreti).

Ancak önemli oranda doğrudan nitelikli olan bu ücret baskılama stratejilerinin göz alıcı biçimde içine oturtulacağı bir vasata da gerek duyulmaktadır. O da toplam kalite yönetimi, insan kaynakları yönetimi, kalite çemberleri gibi yönetim teknikleridir. Tüm bunlarla, işçilerle patronların ve yöneticilerin aynı geminin kaderleri ve gelecekleri ortak yolcuları oldukları izlenimi yaratılmaya çalışılmaktadır. O halde kalite denilen şey tam bir illüzyondur. İşçiler patronlarıyla kader ortaklığı içinde olduklarını kabul ettikçe sendikanın, mücadelenin, siyasetin anlamı kalmamaktadır. Demokrasilerin siyasetten arındırılmasının en önemli politik hedef olduğu günümüzde bunun kapitalistler açısından önemli bir kazanım olduğu kabul edilmelidir.

Böylece hekimlerin istihdam ve ücretlendirme politikalarındaki değişimin nasıl bir yeniden yapılandırıcı genel değişim paradigmasının içine oturtulduğunu en kaba hatlarıyla belirlemiş oluyoruz. Dosyamızda da konuyu bu kapsam çerçevesinde ele almaya çalıştık. Kapitalist üretim sisteminde esnek üretim olarak tanımlanan değişimi, toplam kalite yönetimi denilen yönetim tekniğini, ekonomideki esnekleşmenin işçi sınıfı ve sendikalar üzerindeki etkilerini sağlık dışında kalan bu genel çerçevenin önemli bileşenleri olarak belirledik. Bu yazıların yazarları isimlerini duymuş ve yazılarını okumuş olduğunuzu umduğumuz sosyal bilimciler. Esnek istihdam ve esnek ücretlendirme biçimlerinin ekonomi politikasını; hekimlerin nasıl ücretlendirildiğini ve hekimlerin gelir elde etme kanallarının onların sınıfsal konumunu, sosyal ve siyasal duruşlarını nasıl etkilediğini; değişik ülkelerde hekim ücretlendirme sistemlerindeki değişimi; Türkiye sağlık sisteminin istihdam ve ücretlendirme unsurları bakımından geçirdiği hukuksal değişimi; bu hukuksal değişimin hekimlerimizin ideolojik duruşunda ve mesleki değerlerinde yarattığı etkileri ve bizim örgütümüzün bu etkilere hangi kanallarla müdahale etmeye çalıştığını bu genel çerçeve içine oturtmaya çalıştık.

Dosyanın hazırlıklarını somut olarak Mart ayının sonundan beri sürdürüyoruz. Tüm yazarlarımızın katkılarında dolayı teşekkür ederiz. Konu, en azından bizim ülkemizin sağlık sisteminde, henüz yeni denilebilecek geçmişe sahip olduğu için, durumu verilerle zenginleştiren yazılar üretmekte sıkıntı çektik. Bu eksikliği herhalde önümüzdeki dönemde gidermek açısından kendimize, sizlerin de katkısıyla, özel bir görev çıkartmamız gerekiyor. İyi okumalar diliyor, eleştiri ve katkılarınızı bekliyoruz.